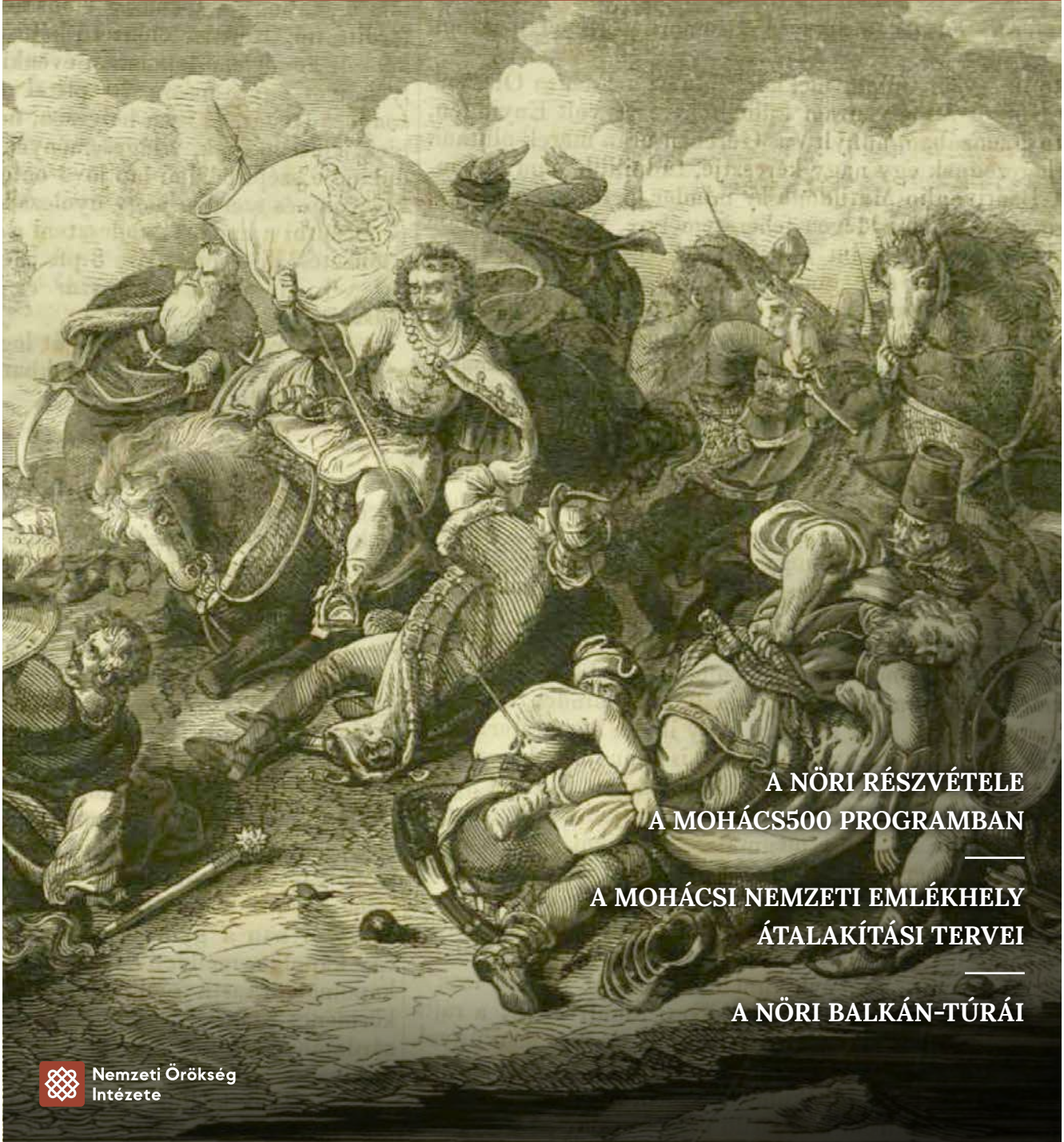

EMLÉK-ŐR

A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE IDŐSZAKI KIADVÁNYA

2024/2. SZÁM

A NÖRI RÉSZVÉTELE
A MOHÁCS500 PROGRAMBAN

A MOHÁCSI NEMZETI EMLÉKHELY
ÁTALAKÍTÁSI TERVEI

A NÖRI BALKÁN-TÚRAI

Nemzeti Örökség
Intézete

Tartalom

Köszöntő	01
(Dr. Hargitai János)	
Nekünk Mohács kell!	02
(Móczár Gábor)	
A Nemzeti Örökség Intézete részvétele a Mohács500 programban	06
(Kovács István)	
A Mohácsi Nemzeti Emlékhely bemutatása és átalakítási tervei	08
(Vadász Bence DLA - Závoczky Szabolcs)	
Pétervárad 1526-ban	12
(Dr. Cseh Valentin)	
Keresztény hadak útján - a NŐRI Balkán-túrái	14
(Dr. Tóth Zsolt)	
Sikeres régészeti kutatások Mohács vidékén	20
(Dr. Bertók Gábor)	
Mohács város részvétele a Mohács500 projektben	24
(Pávkovics Gábor)	
Kik is harcoltak Mohácsnál a keresztény seregben?	26
(Dr. Varga Szabolcs)	
Három az egyben: jöjj el, lásd meg, éld át!	30
(Késmárki Zsolt)	

Köszöntő

Tisztelt Olvasó!

A mohácsi csata közelgő, 500 éves évfordulója alkalmából köszöntöm Önt a Nemzeti Örökség Intézete tematikus, időszaki magazinjának hasábjain. Mohács neve évszázadok óta a magyarság és Közép-Európa sorsfordító eseményeinek szimbóluma, amely mély hatást gyakorolt nemcsak a magyar történelemre, hanem Európa keresztény közösségére is. A felkészülés jelszavainak éppen ezért a kegyeletet, a hősiességet és a közép-európai összefogást választottuk.

Az 1526. augusztus 29-én a mohácsi síkon lezajlott csata nem csupán a Magyar Királyságot, hanem az egész közép-európai térséget megváltoztatta. A keresztény seregek hősies küzdelme évszázadokon át alapvető részévé vált a magyar nemzeti identitásnak és közös európai emlékezetünknek. Ahogy az 1526-os események szimbolizálták a közép-európai összefogás és az ellenállás fontosságát, úgy a nagyharsányi (második mohácsi) csata 1687-ben ismét közös küzdelemre hívta Európa népeit az oszmán sereg ellen.

A Nemzeti Örökség Intézete részvételével megvalósuló Mohács500 program célja, hogy az emlékezet méltó ápolása és a történelmi múlt továbbadása érdekében új kegyeleti és emlékezeti formákat teremtsen. Az új kápolna és altemplom építése, a nemzeti emlékhely átalakítása és az emlékezetpedagógiai programok mind azt szolgálják, hogy az 500 éves évforduló méltó módon kapcsolja össze múltunkat és jelenünket, erősítse nemzeti identitásunkat, és gazdagítsa közös közép-európai örökségünket.

DR. HARGITAI JÁNOS
a mohácsi csata 500. évfordulójáról történő méltó megemlékezéssel
összefüggő feladatok ellátásáért felelős miniszteri biztos
(Fotó forrása: www.kdnp.hu)

M
U
N
D
S
E
R
P
M
I

**Nemzeti Örökség
Intézete**

FELELŐS KIADÓ MÓCZÁR GÁBOR, A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE FŐIGAZGATÓJA • **KIADÓ SZÉKHELYE** 1086 BUDAPEST, FIUMEI ÚT 16-18. • **SZERKESZTŐ** KÓSA-GRIMM ANDRÁS KRISTÓF • **KORREKTOR** PÉTERFI ESZTER, SKOLA BALÁZS JÁNOS • **KÖZREMŰKÖDŐK** BAZSÓ GABRIELLA, DR. BERTÓK GÁBOR, DR. CSEH VALENTIN, DR. HARGITAI JÁNOS, DR. TÓTH ZSOLT, DR. VARGA SZABOLCS, KÉSMÁRKI ZSOLT, KOVÁCS ISTVÁN, MÓCZÁR GÁBOR, PÁVKOVICS GÁBOR, VADÁSZ BENCE DLA, ZÁVOCZKY SZABOLCS **TÖRDELÉS ÉS TIPOGRÁFIA** QUANTUM MEDIA KFT. • **NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS, NYOMÁS ÉS KÖTÉSZET** SOLONG PRESS KFT. **FELELŐS VEZETŐ** CZAKÓ ZOLTÁN

Nekünk Mohács kell!

A Nemzeti Örökség Intézetének másfél éve egyik kiemelt projektje a mohácsi csata 500. évfordulójára történő felkészülés. Bár látszólag még sok idő van a 2026-os emlékévig, a méltó felkészüléshez fontos, hogy már most átfogóan és sok nézőpont megvizsgálásával álljunk neki a munkának. A Nemzeti Örökség Intézete célja egy, a hősiességre, a kegyeletre és a közép-európai összefogásra fókuszáló komplex újragondolása a csata emlékezetének.

Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója (Fotó: Tábori Kálmán)

Fél évezreddel ezelőtt az Oszmán Birodalom európai hatalmakhoz képest korlátlan erőforrásai óriási súlyként nehezédtek a Magyar Királyságra. Az oszmán hadsereg minőségi és számbeli tekintetben is kiemelkedett a kor legnagyobb hatalmai közül. Európa védőbástyája Zsigmond király és a Hunyadiak idején még sikerrel vehette fel a küzdelmet az oszmán hódítókkal. Jagelló királyaink idején azonban már látszott,

hogy az Oszmán Birodalom ereje olyan hatalmas, hogy a béke őrzése a legcélravezetőbb megoldás a konfliktusban. 1520-ig sikerült is ezt a békét megőrizni. A trónra kerülő Szulejmán szultánnal azonban a nemzetközi erőter megváltozott, és az új helyzet háborúba sodorta az országot. Bár a fiatal II. Lajos magyar király bízott a segítőkésznek tűnő császári rokonságban, 1521-ben azonban elesett Nándorfehérvár, Magyarország

kulcsa. 1526-ban pedig Szulejmán szultán minden addiginál nagyobb sereggel indult Magyarország ellen, az előző esztendőben spanyol, illetve német-római fogságba esett „legkeresztényibb” francia király, I. Valois Ferenc külön kérésére. De a Ferenc király felett győzedelmeskedő V. Károly német-római császár sem sietett végveszélybe került sógora, II. Lajos megsegítésére.

Az összefogást végül a Magyar Királyság kovácsolta össze. A véres kardot körbehordozták. Megmozdult az ország azon fele, amely jól látta a közelgő veszély súlyát. A templomok ezüstjét beolvastották, hogy az árából a háborút finanszírozni lehessen. Pénzt adott a pápai követ is. Közép-Európa nemzetei a magyar király zászlója alá gyűltek: magyarok, csehek, horvátok, szlovákok, lengyelek, szlovének, osztrákok, németek, szerbek, olaszok és egyes források szerint oláhok is. Bár a magyar nemzetet a Nyugat nagyhatalmai magára hagyták a harcban, mégsem maradt egyedül. Az összefogás a kereszténység védelmében így is a kor egyik legnagyobb európai seregét hozta a mohácsi síkra, ahová azonban Szulejmán egy félelmetes sereggel érkezett. A kortársak nem véletlenül írták, hogy a csatában két határtalan tenger hullámai csaptak össze, és a végítélet órái következtek be 1526. augusztus 29-én. Azon a napon, amikor az ég széle estére vörösrőre festette a mohácsi síkot, Közép-Európa bátor fiai vakmerően szálltak szembe az oszmán hadigépezettel. A keresztény hősök úgy indultak a csatába, hogy az alsóruházukba apró értékeiket, pénzeiket varrták be, mégis a legnagyobb kincsüket, az életüket áldozták, hogy megállítsák a fényes padisah iszlám birodalmának áradatát. Hősiességük vitán felül áll!

A történettudomány, a régészet és az antropológia sokat tett az utóbbi években annak érdekében, hogy azokat, akik Mohács alatt felvették a harcot az oszmán haderővel, már ne gyűlevész hadnak, ne céltalan, esztelen seregnek tekintsük, akik másfél óra alatt elherdálták nemcsak életüket, de az ország sorsát is, hanem bátor igazaknak, akikre méltán emlékezhetünk, és

akiket büszkén magasztalhatunk. Akikről ma már tudjuk, hogy igenis volt tervük, győzni akartak. Hogy kitartottak másfél órán túl is, óriási veszteségeket okozva az ellenségnek. Olyan ellenállást tanúsítva, amely miatt az oszmán haderő, a szakadó eső ellenére, harci rendben töltötte az egész éjszakát, és akik miatt még két nappal később is sorait rendezte. Történeiszünk közül többen úgy vélik, hogy a többszörös túlerővel szemben a magyar hadi stratégia akár sikeres is lehetett volna. Egy ideig úgy tűnt, sikerül az elit csapatoknak áttörni a török falat és elérni, majd megölni a szultánt, és így meghátrálásra kényszeríteni az uralkodó nélkül maradt oszmán csapatokat, de ez sajnos nem sikerült. Nem rajtuk múltott, hogy a szerencsétlen sorsú fiatal király nem tudott elmenekülni. Hősi halált halt a király, két érsek és öt püspök, zászlós urak sokasága, valamint cseh főurak is. Velük együtt szállt sírba az a 15.000 bátor közép-európai katona, akik hittek, hogy megvédhetik az országot és a keresztény világot.

Reméljük, hogy 2026-ig hőseink megcsonkított maradványai a brutális tömegsírbelől egy olyan kegyeleti helyre kerülnek majd, amely a következő generációknak, a következő évszázadoknak is egyértelműen mutatja: itt igazi hősök nyugszanak, akik egy szent célért áldozták életüket. Az esetetek többsége ugyanis továbbra is jeltelen tömegsírokban nyugszik, és sajnos máig nem történt meg a nemzet kegyeletének kifejezése, a keresztény liturgiával történő végső tiszteletadás. A korábbi évtizedekben megtalált öt tömegsírbelől az elmúlt években egyet már teljesen feltártak a régészek, és várhatóan még egy kisebb tömegsír feltárása is megtörténik az előttünk álló évek során. Az eddigi vizsgálatok alapján úgy vélik a szakértők, hogy a nemzeti emlékhely az egykori török tábor területén található, és a csata utáni napokban kivégzett foglyok, a katonák és a sokszor velük együtt utazó családtagjaik holttesteit rejthetik a sírok. A régész és antropológus szakértők által összeállított csontvázak közül várhatóan közel százat tudnak majd a következő években beazonosítani élet-

Udbina, Horvát Mártírok Temploma: az 1493-as udbinai útközet és a horvát mártírok emlékhelye (Fotó: Tábori Kálmán)

Galambóc vára, Szerbia (Fotó: Tábori Kálmán)

kor, származás és egészségi állapot szerint, és az európai archeogenetikai adattárak egyre bővülő információinak felhasználásával további fontos részletekre derülhet fény a keresztény sereg összetétele és állapota tekintetében.

2026-ban a megfelelő kegyelettel fogjuk újratemetni a tömegsírban nyugvókat. Egy újonnan felépítendő kápolna altemplomában kialakított egyedi sírrekeszekben és egy közös osszáriumban helyezük majd örök nyugalomra a feltárt tömegsírokban talált emberi maradványokat. Szeretnénk a többi, a Mohácsi Nemzeti Emlékhely területén található tömegsír is ellátni keresztény kegyeleti jelölésekkel, hogy mindenki számára egyértelmű legyen: olyan szent helyen járnak, amely a nemzet történelme szempontjából a hősiesség és az önfeláldozás színtere és szimbóluma. Mindezt úgy szeretnénk megvalósítani, hogy ne csak a magyar látogatók számára legyen értelmezhető, hanem azon keresztény európai népek számára is, akiknek ősei és korábbi államalakulatai 1526-ban katonákat küldtek az oszmá-

szakembereik munkáját azzal, hogy a mohácsi csata európai emlékezetben betöltött szerepéhez, a csatában részt vevő országokhoz kapcsolódó kutatásokat vállaltunk. Szervezésünkben idén kerül megrendezésre a Közép-Európa és a Nyugat-Balkán, a kereszténység védőbástyája című nemzetközi konferencia, amely egyben a soros magyar EU-elnökség társ-rendezvénye is. Munkatársaimmal eddig három alkalommal utaztunk Mohácshoz köthető, de határainkon kívül eső helyszínekre, Bulgáriába, Horvátországba, Bosznia-Hercegovinába, Koszovóba és Szerbiába, hogy feltérképezzük az oszmán birodalom elleni harcok nemzetközi emlékezetét.

Kiemelt célunk emellett, hogy a köznevelés számára a hároméves felkészülés során partnereinkkel olyan modern tananyagot dolgozzunk ki, amely – illeszkedve a Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programunkhoz – alapos iskolai előkészítést követően élményszerűen teremt lehetőséget az iskolások számára az adott történelmi kor és az eseményekhez kapcsolódó helyszínek, történelmi személyiségek

Hunyadi János szobra a vármai emlékhelyen (Fotó: Tábori Kálmán)

A NÖRI munkatársai és Varga Szabolcs történész koszorúznak a Hunyadi-toronytál a Belgrád melletti Zimonyban, Hunyadi János halálának (1456) helyszínén. (Fotó: Tábori Kálmán)

érzelmi kötődést kiváltó, nemzeti identitást erősítő feldolgozásához. Fontos hangsúlyozni, hogy magának az 1526-os csatának sincs még központi emlékműve, a nagyszabású alkotás a feltételezett csatater helyszínének közelében épül majd meg. Sőt, Mohács

jelentőségét. Az elmúlt évszázadokban a helyszín a nemzet teljes elvesztésével lett azonosítva, holott a mohácsi sík nemcsak a végzetes csatavesztés helyszíne: 1687-ben a nagyharsányi mezőn – az 1526-os ütközet közvetlen közelében – az egyesült európai keresztény

városában, illetve az egész térségben is jelentős fejlesztések szolgálják majd a méltó emlékezést lehetővé tévő turisztikai infrastruktúra kialakítását. Az alapos felkészülésnek egyben kiemelt célja, hogy a korábbi sztereotípiák felülírása érdekében tudatosan értelmezzük újra a mohácsi csatater

Móczár Gábor

a Nemzeti Örökség Intézete
főigazgatója

A NÖRI csapata egyeztetést folytat Dr. Mladenovics Annával, a zágrábi Liszt Intézet igazgatójával és helyi történészekkel Zágrábban (Fotó: Tábori Kálmán)

A Nemzeti Örökség Intézete részvétele a Mohács500 programban

A mohácsi csata, amely 1526-ban megpecsételte a Magyar Királyság sorsát, a magyar és az európai történelem, valamint történelmi emlékezet egyik meghatározó eseménye. A csatavesztés 2026-ban esedékes 500 éves évfordulójára készülve Magyarország Kormánya átfogó, számos területre kiterjedő előkészítő programot hirdetett.

Az előkészületekből a Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) alapvetően négy komponenssel veszi ki a részét: célja a csata és a csatában elesettek emlékének méltó megőrzése (1), a nemzeti emlékhely koncepciójának átgondolása (2), a múlt tanulságainak bemutatása a jövő nemzedékei számára (3), valamint az emlékezet és az emlékvé nemzetközi jellegének erősítése (4). Plasztikusan összefoglalva a Mohács500 program kiemelt területei közé tartozik a mohácsi tömegsírok kezelése és a maradványok újratemetésének kérdése, a nemzeti emlékhely átalakítása, emlékezet-pedagógiai programok kidolgozása, valamint nemzetközi együttműködési lehetőségek kiaknázása.

1. Tömegsír – újratemetés – kegyelet

A mohácsi csatában elesett harcosok maradványainak kérdése már a csata emlékezetének első interpretálóját is aktívan foglalkoztatta. Istvánffy Miklós magyar humanista történétíró leírása alapján Kanizsai Dorottya 400 jobbágy segítségével temette el a csatában elesett keresztény harcosokat. A csata körüli bizonytalanságokat jól jellemzi, hogy Kanizsai tettét elegendő forrással sem cáfolni, sem megerősíteni nem tudjuk. Az 1960-as években előkerült tömegsírok az elmúlt évtizedek során tudományos és társadalmi viták

keresztültüzébe kerültek. Míg az első évtizedekben nem látták szükségesnek a maradványok teljes feltárását, addig napjainkban egyre inkább előtérbe kerül a III. és IV. számú tömegsír teljeskörű régészeti feltárásának és korszerű antropológiai vizsgálatának, ezzel együtt pedig a megfelelő kegyelettel elvégzett újratemetésnek az igénye.

A tömegsírokban felfedezett emberi maradványok – amelyekről mára már bizonyított, hogy az oszmánok temették el azokat, azaz – nem a keresztény temetkezési rítusok szerint kapták meg a végtisztességet, hanem jeltelen tömegsírba kerültek. A tömegsír az idő előrehaladtával és a maradványok összekeveredésével megfosztotta őket az identitásuktól és ellehetetlenítette az emlékezetük ápolását. Intézetünk célja kezdetektől fogva az volt, hogy ezeknek az embereknek a maradványait különálló egyénként kezelve, keresztény rítus szerint újratemesse, így visszaadva az elhunytaknak emberi méltóságukat. Erre a célra a NÖRI kezdeményezésére a nemzeti emlékhelyen kápolnát emelnek, amelynek altemplomában

kialakított végső nyughely biztosítja a csatában elesettek örök nyugalomát.

2. Kápolna – altemplom – kegyeleti tér: a nemzeti emlékhely felújítása és átalakítása

A Mohácsi Nemzeti Emlékhely 1975–1976-ban történt kialakításakor, és azóta sem kapott kellő figyelmet a tömegsírok környezetének kegyeleti temetőként való rendezése. A csata 500. évfordulója kiváló alkalom arra, hogy az emlékhelyen olyan átalakításokat végezzenek, amelyek méltóképpen tükrözik a hely szellemiségét és történelmi jelentőségét.

Az emlékhely új koncepciója szerint a kegyeleti tér és a múzeumi bemutató-

A Mohácsi Nemzeti Emlékhely bejárata (Fotó: Gedai Csaba)

terek szétválasztása szükséges. Az átalakítás során a kivitelezők magas, jellegzetes funkcionáló növényekkel hozzák létre a természetes elválasztást a látogató- és kegyeleti területek között. Ez nemcsak esztétikai, hanem funkcionális szempontból is fontos, hiszen lehetővé teszi a látogatók számára, hogy elkülönítsék a tudományos és múzeumi élményeket a kegyeleti tér nyújtotta tisztelettől.

A tervezett felújítás részeként egy új temetői kápolna is épül, amely a 16. századi formavilágot idézi. A kápolna alatt egy altemplomot alakítanak ki, amely alkalmas lesz a tömegsírok maradványainak méltó elhelyezésére. Az altemplomban az egyénileg beazonosított csontvázakat külön rekeszekben, légmentesen lezárva helyezik el, így lehetőséget biztosítva a későbbi vizsgálatokra is.

Az emlékhely átalakítása során fontos szempont a csatában részt vevő nemzetek emlékhelyeinek kialakítása is. A tervezett parkban minden nemzet számára egy különálló zöld területet biztosítanak, egységes fogadófelülettel, ahol a nemzetek saját emlékműveket állíthatnak, ezzel is erősítve a közép-európai együttműködést és az emlékezet közösségi dimenzióját.

3. A jövő generációja és a történelmi emlékezet: emlékezetpedagógia

A Mohácsi Nemzeti Emlékhely nem csupán egy kegyeleti tér, hanem az emlékezetpedagógia kiváló terepe is. Nem véletlen, hogy az időközben kormányzati támogatással országos szintre kiterjesztett Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programot előkészítő kísérleti helyszínnek között Mohács is helyet kapott. A NÖRI célja, hogy olyan oktatási és emlékezetpedagógiai programokat hozzon létre,

amelyek segítik a magyar történelem mélyebb megértését, és közelebb hozzák annak eseményeit a fiatalabb generációk számára.

A program három szakaszra tagolódik, ezek a látogatás előtti felkészülés, a látogatás ideje alatti élmények, valamint az utófeldolgozás. Mohács esetében a látogatás előtti szakaszban a diákok megismerkedhetnek a mohácsi csata korának történelmi, politikai és társadalmi hátterével. Az iskolás korosztály számára interaktív színházi projektet szerveznek, amelyben a korszak kiemelkedő szereplőinek bőrébe bújva vitázhathatnak a török fenyegetés kezeléséről. A látogatás során a diákok felfedezhetik a csatatér kulcspontjait, VR-szemüvegek segítségével szinte első kézből tapasztalhatják meg a csata fordulópontjait, ezáltal élményszerűvé téve a tanulást. A látogatás utáni szakaszban pedig a diákok a tanultakat saját szavaikkal foglalhatják össze, ezzel biztosítva, hogy a történelmi tanulságok mélyen beépüljenek a tudatukba.

4. Nemzet – régió – keresztény Európa: a projekt nemzetközi lehetőségei

A mohácsi csata nemcsak Magyarország, hanem több európai nemzet számára is meghatározó történelmi esemény. A keresztény seregben többek között lengyel, cseh, szlovák, osztrák, horvát, szerb és magyar katonák harcoltak együtt az Oszmán Birodalom ellen. Intézetünk célja, hogy a csata 500. évfordulójának szempontjából megerősítse a közép-európai együttműködést, és nemzetközi szinten is elmélyítse az emlékezet kultúráját.

A mohácsi csatával kapcsolatos kutatások és a tömegsírok vizsgálata nemcsak a magyar tudományos élet számára bírnak jelentőséggel, hanem a nemzetközi tudományos közösség

számára is új perspektívákat kínálnak. Az antropológiai, hadtörténelmi és régészeti vizsgálatok lehetőséget nyújtanak arra, hogy jobban megértsük a korszak harcainak életét és a csatateren zajló eseményeket. A nemzetközi tudományos platformok teremtése remek lehetőséget nyújt a tudományos intézmények és a diplomáciai szereplők közötti együttműködésre.

A már a középkorban kialakult „antemurale christianitatis” kifejezés központi fogalom lett a 14. századtól a Balkán-félszigeten folyamatosan előrenyomuló Oszmán Birodalommal szembeni háborúskodásban. Emellett remek alapot szolgáltatott a Nemzeti Örökség Intézete számára, hogy felkeresse a Balkán-félsziget országainak kulturális intézményeit, nemzeti emlékhelyeit és emlékezetőrzőit. A horvátországi Udbina, a Koszovóban található Rigómező, a bulgáriai Várna és az egykori déli végvárrendszer szerbiai erősségeit végiglátogatva világossá vált, hogy az Oszmán Birodalommal szembeni harcok emlékezte erős kapocs a 21. századi balkáni nemzetállamok és Magyarország között.

2025-től kiemelt figyelmet fordítunk a projekt első és folyamatosan bővülő eredményeinek bemutatására, különös tekintettel a csatában érintett nemzetek országaiban működő kulturális intézetekre. A küllhoni magyar közösségek és a helyi, érdeklődő közönség tájékoztatása a projektről kiváló lehetőség arra, hogy a mohácsi csata emlékezetét a mai országhatárokon túl, a régió nemzeti körében is ismertté tehesük.

Kovács István

tudományos munkatárs
Nemzeti Örökség Intézete

A Mohácsi Nemzeti Emlékhely bemutatása és átalakítási tervei

A mohácsi csata 500. évfordulójára történő méltó emlékezés egész hazánk, sőt, a tágabb közép-kelet- és délkelet-európai régió számára egyaránt fontos feladat. A magyar társadalom számára különleges alkalom nyílik az önvizsgálatra és múltunk e sorsfordító eseményének mélyebb megértésére. A megértés pedig a nemzeti önismeret fontos alapja, amely segíthet a magyarságot ért történelmi traumák feldolgozásában és gyógyításában.

A mohácsi csatát bemutató új kiállítás terve (Kép forrása: Vadász Bence)

I. Előzmények

Az emlékeztetnek vannak a világban látható és fizikai helyei, ahol a múlttal való párbeszéd a művészet és a tudomány nyelvén zajlik. Az 1526. évi csatának is van ilyen tere, így az ünnepségsorozat egyik legfontosabb helyszíne értelemszerűen a Mohácsi Nemzeti Emlékhely lesz, ezért időben el kellett kezdenünk a felkészülést, hogy kegyelettel és méltósággal emlékezzünk meg történelmünk e drámai eseményére. A Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság – mint a

Mohácsi Nemzeti Emlékhely fenntartója – kiemelt feladatának tartja a területén fekvő történelmi emlékek megőrzését és örökségük ápolását.

1976 óta minden év augusztus 29-én a Mohácsi Nemzeti Emlékhely sírkertjében főhajrással, koszorúzással, valamint közös imádsággal emlékezünk a mohácsi síkon elhunytakra. Az emlékhelyen sok ezer látogató ismeri meg évről évre a magyar és közép-európai történelemben meghatározó szerepet játszó csata történetét, annak előzményeit és következményeit. A következő évek össze-

hangolt munkáinak fókuszában ezért az itt feltárt tömegsírok vizsgálata, a csata előzményeinek, eseménytörténetének és következményeinek elemzése, és egy méltó, saját erejéből hosszútávon fenntartható intézmény kialakítása áll, amely képes betölteni legfontosabb feladatát, a kegyeleti megemlékezést, az ismeretterjesztést és a magyar történelmi identitás alakítását.

Az emlékhely 1976-ban, a csata 450. évfordulóján egy komplex koncepció alapján valósult meg, Vadász György – a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth- és Ybl Miklós-díjas magyar építész – és alkotótársai munkájának köszönhetően, mintegy magába sűrítve a Mohács-hagyomány különböző rétegeit. Az emlékhely létrehozásában több alkotó működött együtt, akik igyekeztek megjeleníteni, művészi formába önteni a csatához kapcsolódó toposzrendszer bizonyos elemeit. Ezek közül fontos megemlíteni a Pölöskei József ötvösművész által készített „Hádész-kaput”, Illés Gyula szökőkútját, amely az ország három részre szakadását jelképezi, Bencsik István térképkövét, illetve Rétfalvi Sándor kőtábláit és bronz felleveleit. Az emlékhelyet egy sírlelekből

A Mohácsi Nemzeti Emlékhely átriuma külsejének tervezete (Kép forrása: Vadász Bence)

álló szimbolikus „sírkeret” gazdagítja. A sírleleket is több művész faragta Kő Pál, a közelmúltban elhunyt Kossuth-díjas szobrászművész és Kiss Sándor szobrászművész vezetésével.

A Mohácsi Nemzeti Emlékhely 1976-os megalapítása óta egy méltóságot sugárzó, a „nemzeti temető” eszméjét kifejező alkotás, amely a helyi és az országos emlékeztetben ma is élőknek számít. A hetvenes években épült emlékparknak és a csatának az eleven-ségét a 21. század emberének történelmi tudatában mi sem bizonyítja jobban, mint Vadász György 2011-ben átadott épülete, amely egy szimbolikus Szent Koronát formáz, és minden bizony-nal egy újabb réteggel gazdagította a Mohács-hoz fűződő hagyományt.

II. A Mohácsi Nemzeti Emlékhely napjainkban

A három oldalról erdővel körbevett emlékhely jelenleg a kapuzatból, a Szent Koronára emlékeztető, 2011-ben átadott központi épületből, mögötte az 1976-ban – a kor stílusában, betonból – megépített, süllyesztett emlékhelyből, valamint a csata eddig megtalált öt tömegsírját rejtő koncentrikus sírkert-

ből áll. A sírkertben a tömegsírok között fából készült szobrok, illetve kopjafák emlékeztetnek a csata résztvevőire. A park déli oldalának közepén nagy fa-kereszt áll.

2023-ban közbeszerzési eljárás keretében Vadász Bence Ybl-díjas építész, akadémikus és Vadász Balázs építész nyerték el a nemzeti emlékhely rekonstrukciójának és bővítésének feladatát, mintegy befejezve Vadász György 50 évvel ezelőtt megkezdett nemzet-építő tervezői munkáját is.

III. A legfontosabb tervezett objektumok

1. A fogadóépület, az úgynevezett „Korona-épület” rekonstrukciója

A részletes tervezési program szerint megvalósul a meglévő és jelenleg is működő fogadóépület teljes külső/belső építészeti-funkcionális-szigeteléstechikai-szerkezeti-gépészeti-elektromos rekonstrukciója, valamint a térszint alatti összeköttetés biztosítása a „múzeumi épületszárnyakkal”.

2. Térszint alatti kiállítóterek – a Mohácsi Csata Múzeuma

A kiállítási-múzeumi helyiség-

csoportot a „Korona-épület” térszint alatti bővítésével, az azzal való összekapcsolással – a jelenlegi süllyesztett, centrális tér funkcionális felújításával –, keresztirányban annak két oldalán, „a föld alatt” alakítjuk ki.

A Korona-épülethez való csatlakozást a térszint alatt – a fogadóépület pinceszintjéről induló külső fölépcső alatt – egy tágas folyosó szolgálja. A mindössze 95 cm-es szintbeli különbséget egy kényelmes lépcsővel és a mozgássérülteket szolgáló lifttel hidaljuk át.

A körbejárható, süllyesztett teret térfalaiban, kubatúrájában és nyitott mivoltában változatlanul hagyjuk, csak a mögöttes helyiségcsoportokat gondoltuk újra. A főtengelyben érkező lépcső mellett kétoldalt kényelmes, méretezett vizes blokkokat alakítottunk ki a kor igényei szerint, valamint egy ajándékboltot és egy kis büfét. A tengely másik oldalán, a sírkert kopjafái felé vezető (emelkedő) lépcső két oldalára pedig egy-egy reprezentatív iroda került.

Az új – térszint alatti – kereszt-tengely közepén mindkét irányban egykarú lépcső vezet le a külső, süllyesztett térből a kiállítóterekhez, illetve az azokhoz kapcsolódó kiszolgáló helyiségekhez. A lépcsők – csakúgy, mint a Korona-épületből átvezető „alagút” – a történelmi múltba, „Hádész birodalmába” vezetnek, a múzeumi terek földalatti világába. A szimmetrikusan elhelyezett két kiállítóter három-három, egymás mellett párhuzamosan hullámzó vasbeton szalag (elhelyezése és kialakítása mozgó „földnyelveket” idéz) alá/köré szerveződik. Ez a misztikus hullámváz, a kívülről látható „földmozgás” és a hullámzó födémeket alátámasztó „imbolygó” pilonok és pengfalak nemcsak a kiállítás logikus körülményeit rendezik és szervezik, de utalásszerűen érzékeltetik az évszáz-

zadok alatt elsüllyedt világ történeti rétegződését és az eltelt időt is. A még erősebb hatás kedvéért a kiállítóterek padlóját minimális lejtésekkel megmozgatjuk, ezzel is erősítve a „földbe-vájt-ság” érzését.

A két teremről álló kiállítótér-pár két, folyosóval összekötött, körbejárható térsor lesz.

Az épület „filozófiája” – a kompozíció „üzenete”

A jelenlegi, süllyesztett térből (is) két irányban feltárható, térszint alatti új, múzeumi tércsoport a jelenlegi főtengyelen egy határozott kereszttengety jelöl ki. A „koronától” induló, a koncentrikus sírkerten át a térsort és az „időtutazást” lezáró kápolnáig futó történelmi tengelyt átmetesző, föld alá futó két szárny önmagában is szimbolikus keresztet, „feszületet” formáz. Mintegy a „korona és a templom” közötti jelképes térben „felmutatva” a keresztény magyarság önfeláldozó és Európát „megváltó” mohácsi megfeszíttetését is. A „dombház” két épületszárnyának szalagszerűen hullámozó felülnézete a nemzeti trikolort is idézheti a szemlélőben, a nemzeti szimbólumrendszer új és mai elemeként.

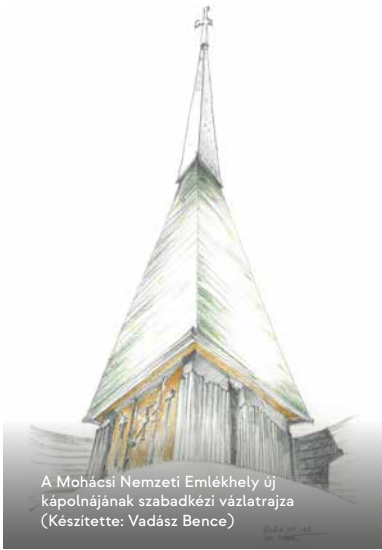
3. Kápolna és térszint alatti osszáríum (alttemplom)

A kápolna és az osszáríum a kompozíció tengelybe helyezett, hiánypótló záróeleme. A történelem, a csata, az „áldozat”, a megemlékezés végállomása – a megnyugvás, az emlékezés és az ima tere.

A kápolna

Centrális, vertikális, „jelszerű” és magyar.

A magyar harangtornyok mai újraértelmezése, égbetörő karcsú kápolna-harang-torony, a jellegzetes magyar

Zsolnay cseréppel fedve, Isten felé mutató záróelemmel. Fedett-nyitott, kicsiny (30-35m²) centrális épület természeti háttérrel, közvetlen vizuális és liturgikus kapcsolatban a sírkerttel.

A hősök emlékére emelt kultikus építmény, a katolikus kápolna a sírkert tengelyében, a jelenlegi fakereszt helyén lesz elhelyezve, a belső térben és a torony csúcsán kereszt megjelenítésével. Körüljárható, „ölölő karokként” felnyíló, „U” alaprajzú faltesteken álló, kicsiny templom. Centrális és zárt, de az emlékezők felé kitarulkozó szakrális tér, középpontjában egyszerű oltárral. A kápolna belső alulnézete – transzcendens, időtlen látvány – és aranyfüsttel színezett homogén felületei a végteleben futó perspektívát érzékeltetnek.

Egyszerű, vasbetonszerkezetű konstrukció, a magyar formavilágra (pl. erdélyi fatornyok) és/vagy nemzeti anyaghasználatra (pl. Zsolnay kerámia-cserép) való direkt és rejtett utalásokkal. Szárnyas oltárokat idéző hármaskapuzata a Szent Korona jelrendszerét idézi (Halassy Csilla és Borbás Márton szobrászművészek alkotása).

Térszint alatti „osszáríum”

– altemplom

A kápolnához vizuálisan kapcsolódó koncentrikus kör alaprajzú, térszint alatti építmény, amely külső karéjában elsősorban osszáríum, ahol a kihantolt harcosok, hősök csontjait tárolják egyesével, lezárt, kutatható, nyilvántartott és kódszámokkal ellátott tárolóegységekben. A tér külső körgyűrűje főként tárolási, kutatási célokat szolgál, időszakos használattal. A tér központi magja kicsiny altemplomként is szolgál, ezt a liturgikus célt támogatja a centrális térben elhelyezhető oltár és örökmécses is. Az altemplom terében szobrászati alkotások elhelyezését is javasoljuk.

A kápolna kör alaprajzú, díszburkolattal ellátott, külső kegyeleti tere nagy létszámú megemlékezések/egyházi szertartások színtere lehet. Az íves lépcsők körítő falai ívesen ölelő, tömör „hátteret adnak” a kápolna magasba törő tornyának. Ez az íves fal emlékezeti funkcióval is bír, hisz ez az elhunyt hősök neveit felsoroló „hősök fala”.

IV. Az emlékhely tájépítészeti kialakítása és megújítása

A Mohácsi Nemzeti Emlékhely a nemzeti érzés és a néphagyomány elválaszthatatlan kapcsolatát közvetítette 1976-os átadásakor. Az emlékhely szellemiségének befogadását a népi temetők formakincséből levezetett sírjelek segítik.

Az emlékhely dramaturgiájának része, hogy a látogató először a bejáratnál álló, megtört gótikus ívű, csontokhoz hasonló fémtagokból konstruált, hatalmas „Hádész-kapun” keresztül érkezik meg a bemutatótérbe, mintegy a pokol kapuján alászállva kezdi meg utazását a csatatéren. Innen egy földbe

süllyesztett, a törökök által lerombolt középkori kolostor-kerengőket idéző belső udvaron keresztül vezet át az út, amiből kilépve tárul fel maga a csatatér, a voltaképpeni emlékhely, a szabálytalanul elhelyezett, „derealizált” 120 kopjafával. A Kegyeleti körtér felépítését és alakját tekintve tölcseyszerű, egyre jobban szűkülő gyepkörökből és körsétányokból épül fel. A gyepkörök a valaha volt 90 bandérium földbeszállását idézik. Az egyes körsétányok 50-50 cm-es kiemelésekkel, mint a pokol körei, lépcsőznek le a legalsó gyepkörig, ahol a tömegsír felett fél méterre kiemelt, dombocskára ültetett, törtvonalú, kiontott vércsermelyt idéző vonalvezetésű vérborbolya sövény jelzi a kompozíció szellemi és érzelmi közepét. Az emlékhelyet a középpontra szerkesztett, öblös kiszélesedésekkel kialakított, örökzöld, 5 m magas tiszafasövény öleli és azon túl sűrű, lombos erdő veszi körbe. Délnyugat felől ebbe hasít bele az a dárdahegy alakú elrendezésben ültetett, sötét balkáni fekete-fenyő sáv, ami a török támadás irányát mutatja.

A kegyeleti tér erdőbe ágyazása és körszerkesztése méltóságteljes, ünnepi helyszínné formálja a teret, jelképei a csatában és a fogságban elhunytakat megjelenítő szomorúságot tesz átélhetővé. A jelenlegi fejlesztés és rekonstrukció során a tér a KEGYELET – HŐSIESSÉG – KÖZÉP-EURÓPAI ÖSSZEFOGÁS hármasszemeszmerendszerével egészül ki. Az emlékhely komplex koncepciójának megőrzését kiemelt fontossággal kezeltük a tervezés során, és azt a tájépítészeti alkotás eszköztárával csupán új értelmezési rétegekkel gazdagítottuk. Az emlékpark burkolatai és gyűrűs úthálózata is felújításra kerül. A legkülső gyűrű 3 m szélességűre kiszélesedik és mészko kiskocka burkolatot kap, így biztosítva, hogy szilárd burkolaton lehessen eljutni a kápolnát keretező térre.

Megújulnak a meglévő fagyal- és tiszafasövények és az erdő is.

A növényültetés során egyaránt cél az 1975-ös tervek gondolatosságának tiszteletben tartása és a meglévő növényállomány lehetőség szerinti óvása. A bejárat és a „Hádész-kapu” megközelítése akadálymentes rámpákkal történik, amelyeket biodiverz, egész évben díszítő növényágak szegélyeznek. A kert belseje felé haladva a megérkezés pillanatát erősítik a földbe mélyített „kolostor-átriumból” kilépve, a Bemutató tér és Kegyeleti tér közé tervezett, felfelé törő, karcsú, örökzöld, oszlopos ciprusok, amelyek kapumotívumként szolgálnak, és a profán világból a szakrális térbe vezetnek. A növényültetés vezérszíne az 1975-ös terven alkalmazott vörös-bordó árnyalat, amely a kiontott vért, az élet kiontását jelenti. Ezt a szimbolikát egészíti ki a fehér szín erőteljes megjelenítése a növénydíszajánban. Növényválasztással jelenítjük meg a folytonos virágzásban

megújuló magyar tájat, a mindig megújulni képes magyar kultúrát. A kiültetésben a fehér a középkori keresztény színszimbólika jelentéstartalmát idézi fel: ártatlanság, tisztaság, erény és megújulás. A fehér-bordó színvilágú, a honos réteket idéző virágos gyepen és az évelőfelületek mellett tett séta ezeket a kultúrtörténeti értékeket hivatott feleleveníteni a látogatóban. A tömegsírok egységes, szőnyszerű ültetést kapnak alacsony, ezüstös levelű talajtakaró évelővel és díszfüvekkel.

A koncentrikus kegyeleti tér külső gyűrűjének félköríves „bugyraiban” a csatában részt vett népek emlékhelyeit szeretnénk kialakítani, egységes méretben és formavilágban, de az adott nemzet szimbólumrendszerével.

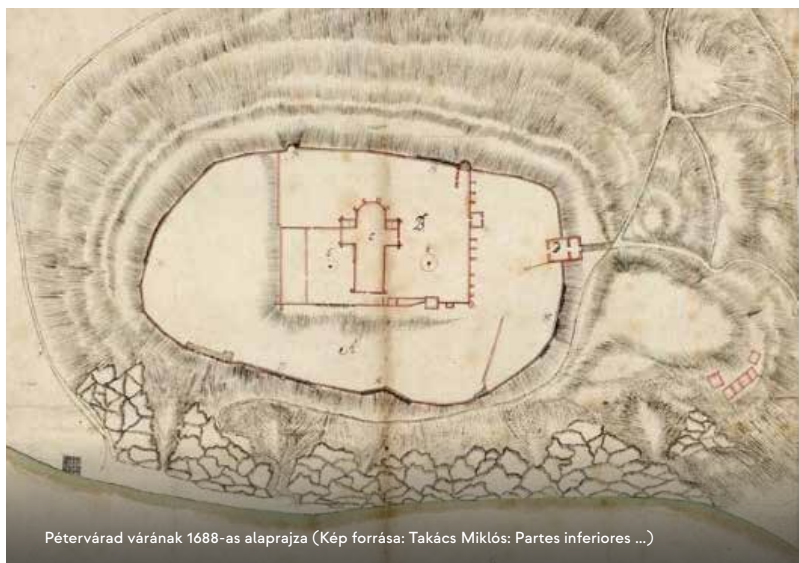
Reményeink szerint 2026-ban, a csata 500. évfordulóján a hősök szimbolikus újratemetésével lezárul ez az eddig befejezetlen magyar dráma. Méltó épített és táji környezetben emlékeztünk önfeláldozó eleinkre, akik – mint már annyiszor – testükkel védték szülőföldjüket és egész Európát. Elbuktak, de mi ma is főhajtással emlékezünk hősiességükre. A sírkert újjászületésével, az új szakrális épületek és tércsoportok megvalósulásával és a 2026-os egyházi szertartással 500 év régészeti vizsgálatra, történeti kutatásaira, antropológiai elemzéseire is pont kerülhet, és az 50 éve elindított tervezés szimbolikus gondolati íve is lezárulhat.

Vadász Bence DLA
akadémikus
Ybl-díjas építész

Závoczky Szabolcs
igazgató
Duna-Dráva Nemzeti Park

Pétervárad 1526-ban

2026-ban lesz a mohácsi csata 500. évfordulója. Ebből az alkalomból a Nemzeti Örökség Intézete számára egy adatbázis készült azokról a hazai és külföldi településekről, amelyek kapcsolatba hozhatóak az ütközettel és az 1526-os esztendővel. Az alábbiakban az új adatbázisban is szereplő fontos helyszínek egyikéről, Péterváradról és az ott történt eseményekről olvashatnak.

„Ez a városka magas sziklán épült a Duna partján. Élén György, a Batthyány családba örökbefogadott Alapi Benedek fia, egy vitéz buzgalmú és határozott ifjú állott, nem is oly nagyszámú katonával. ... A mieink felkészültek a védelemre, puskákkal, skorpióágyúkkal és más támadó fegyverekkel védték magukat és a várat” – így írt Péterváradról Istvánffy Miklós történeti munkájában. A végvárnak 1521 óta fontos szerepe volt a magyar határvédelmi rendszerben, ugyanis Nándorfehérvárt kellett volna pótolnia, de, mint látható, semmilyen tekintetben nem érhetett fel a magyar végvárrendszer egykori kulcsvárához. Pedig Kemálpasazáde a Mohács-

námében az alábbiakat jegyezte fel róla: „Tornyainak csúcsáig nem ért föl a tekintet nyíla, árkanak fenekéig nem hatolt le a napsugár. Falának egész kerületén nem volt egyetlen gyöngye hely, úgy hogy azon sem erővel, sem hadi csellel nem lehetett behatolni”.

A Duna partján fekvő végvár 1526-ban nagyon nehéz helyzetbe került a törökök hazánk elleni hadjárata során. Szulejmán szultán (1520–1566) már június 19-én utasította Ibrahim nagyvezírt, hogy foglalja el a végvárat, amely Bali bég július 8-i információi alapján 1000 védővel várta a támadást, miközben Tomori Pál kalocsai érsek 2000 katonával Pétervárad térségé-

ben állomásozott, míg II. Lajos király (1516–1526) még Budán volt, Szulejmán hadseregének várható támadása miatt. Giovanni da Burgio pápai követ június 30-i levelében Pétervárad helyzetével kapcsolatban ezt írta: „Egészen világos azonban, hogy Őfelsége kénytelen lesz Pétervárad feladása mellett dönteni, hacsak nem akarja Tomori kalocsai érseket ezerötszáz emberével veszni hagyni. Ez a vár magára hagyatva nem képes ellenállni...”. Bár küldött az udvar 200 lovas, ez nem változtatott a helyzeten.

A török csapatok előőrsze július 9-én ért Péterváradhoz, amelynek kapitánya a már említett Alapi György volt. A védők az ő vezetésével próbálták megvédelmezni a várat. Az őrség hőiesen ellenállt, amit bizonyít, hogy a törökök július 14-én, 16-án, 21-én és 23-án sem tudták rohammal bevenni a várat. Közben az őrség több alkalommal is kitört a végvárból a török táborra, ezzel is megzavarva az ellenséget.

Burgio július 13-i levelében már arról írt, hogy Bali bég és Ibrahim nagyvezír július 9-e óta 35–40 000 emberrel ostromolja a nagyságrendileg 1000 védő által védett várat. Majd július 31-én azt írta a nuncius, hogy a kalocsai érsek elment Péterváradhoz, ahol kitartásra ösztönözte a védőket, és jelezte, hogy II. Lajos felmentő haddal fog érkezni. Az őrség bizakodó volt, és elszánták magukat a végsőig való ellenállásra. Burgio

feljegyezte, hogy a várfalak jó részének szétlövése után két csatát is megvívta a védők, s Isten segedelmével a magyarok győzedelmeskedtek. Sajnos a végvár ekkor, amikor a pápai követ levelét megírta, már Szulejmán birtokában volt.

Az ostrom menetében az hozott változást, hogy a török tüzérség és az aknászok hatékonyan tudták lerombolni a várfalakat. Erről Burgio így írt: „A törökök aláaknázták a vár bástyáit, tüzet gyújtottak alá, s így romba döntötték az egész falat. A bennlévő védősereg erre a vár közepén lévő piacra vonult s fegyverrel a kezében vitézül ellenállott a beözönlő töröknek. Azt mondják, hogy térdig ért a magyarok és a törökök kiömlő vére. Csak 90 magyar ember maradt életben ebben a küzdelemben s ekkor ezek a templomtoronyba vetették be magukat [...]”.

A védők tárgyalni szerettek volna, viszont az időközben megérkező Szulejmán július 27-én újabb támadást rendelt el, de Péterváradot ekkor sem sikerült elfoglalni. A megmaradt 90 védő a porkoláb vezetésével egy toronyba húzódott vissza. Burgio leírása szerint ezt követően a török felajánlotta a szabad elvonulást, s a védők így feladták Péterváradot. Ugyanakkor a sebesült magyarokat a törökök lefejez-

ték és a Dunába dobták. Ezzel kapcsolatban Istvánffy azt írta, hogy a szultán szeme láttára minden védőt megölt a török. Ugyancsak ő írta le, hogy II. Lajos megrémült Pétervárad elvesztése miatt.

A mohácsi csatát követő hetekben az ország egyes részein pánikot okozott a török győzelem, ebben szerepet játszott, hogy Szulejmán a csapatai élén még Budára is bevonult. Ennek ellenére több helyen ellenállási gócpontok alakultak ki. Így történt ez a Pétervárad és Bács közti mocsárvilágban is. A törökök által tervezett hídhoz faanyagot gyűjtő szpáhik és janicsárok ráakadtak egy szekérvárra, amelynek elfoglalása köz-

ben komoly veszteségeket szenvedtek el. A janicsár aga, a helyettese, számos katonai vezető és szpáhi is elesett. Ennek dacára jelentős zsákmányt szerzett a török. Végül a Péterváradra október 3-án visszatérő Ibrahim nagyvezír felépítette a hidat, hogy megkönnyítse csapataik visszatérését az Oszmán Birodalomba.

Cseh Valentin
történész

Keresztény hadak útján – a NÖRI Balkán-túrái

A Nemzeti Örökég Intézetének csapata idén három balkáni utazáson vett részt. Ezek során a delegáció olyan emlékhelyeket látogatott meg, amelyek az egykori Oszmán Birodalom és a délkelet-európai keresztény államok között vívott összecsapások nyomait őrzik. A kiküldetések elsődleges célja a történelmi emlékeztetőpolás terén való tapasztalatszerzés és a külföldi partnerszervezetekkel, szakértőkkel való szakmai kapcsolatfelvétel volt.

A kosovo-poljei (rigómezei) csata emlékhelye (Fotó: Tábori Kálmán)

A Balkán-félsziget államaiba – Horvátországba, Bosznia-Hercegovinába, Szerbiába, Koszovóba és Bulgáriába – vezető utakat tehát a NÖRI a mohácsi csata 500. évfordulójára készülve szervezte meg, a kegyelet, a hősiesség és a közép-európai összefogás jegyében. Az utak fő célja olyan külföldi emlékhelyek felkeresése volt, amelyek a török elleni harcok kiemelt helyszínei, továbbá párhuzamba állíthatóak a mohácsi csatával, vagy valamilyen okból kötődnek hozzá, illetve az emlékhelyéhez. A munkacsoport elsősorban azt vizsgálta, hogy ezeken a helyszíneken miként emlékeznek erre az időszakra, illetve hogy találhatóak-e magyar vonatkozású emlékjelek a térségben. A küldöttség a magyar nagykövetségek és a külföldi magyar kulturális intézmények segítségével helyi történészeket, múzeumigazgatókat, tanárokat keresett fel, akik részletes tájékoztatást nyújtottak a helyi eseményekről és azok emlékeztetőiről.

Az első két utazás 2024 júliusában és októberében valósult meg, amelyek során a NÖRI szakmai csapatát Dr. Varga Szabolcs történész, a HUN-REN BTK Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa erősítette.

A nándorfehérvári diadal (1456) emlékére állított emlékmű Belgrádban (Fotó: Tábori Kálmán)

Horvátországban kiemelt úti cél volt Udbina. 1493-ban itt zajlott le a mohácsi csatával párhuzamba állítható korbámezzei csata, ahol a horvát hadsereg szenvedett jelentős vereséget az oszmán haderővel szemben. Udbinában, az egykori csatatér közelében található magaslaton a horvátok méltó emlékhelyet alakítottak ki. 2010-re épült meg a Horvát Mártírok Temploma a korbámezzei hősök, továbbá a második világháború és az 1991-es vukovári mészárlás horvát áldozatainak tiszteletére. Mindazonáltal – dr. Mladenovics Anna, a zágrábi Liszt Intézet igazgatója szervezésében – sor került egy szakmai konzultációra a török elleni harcok horvátországi emlékezete kapcsán, amelyen Dr. Damir Agičić, a Zágrábi Egyetem professzora arról tájékoztatta a delegációt, hogy az udbinai csata nem szerepel a horvát társadalmi emlékezet

középpontjában, a horvát történelem-könyvek is nagyobb hangsúlyt fektetnek a mohácsi csatára. A korszak kapcsán a horvát köztudatban leginkább a sinji győzelem él, amelyet minden év augusztusában a Sinji alka játékokkal ünnepelnek meg.

Bosznia-Hercegovinában Sándor Attila alezredes, katonai és légügyi attasé fogadta a NÖRI delegációját. A főtitest Sarajevónak a mohácsi csatához köthető épített örökségeit mutatta be. A mohácsi csata győztes haderejének egyik vezére Bosznia parancsnoka és kormányzója, Gázi Huszrev bég volt, akinek dzsámija és türbéje ma is kiváló állapotban látható. Sarajevó azonban az első világháború kitöréséhez vezető merénylet helyszínévé ismert leginkább. Érdekes módon ez az esemény is összefüggésbe hozható a török elleni harcokkal. Gavrilo Princip

ugyanis a szerb nemzet számára rendkívüli jelentőséggel bíró rigómezei csata 525. évfordulóján gyilkolta meg Ferenc Ferdinándot, az Osztrák-Magyar Monarchia trónörökösét.

Koszovóban, Pristina mellett található Rigómező, ahol két jelentős ütközet is lezajlott az oszmán és a keresztény hadak között, mindkét esetben az oszmán erők győzelmével. Az 1389-es rigómezei csata a Balkán középkori történelmének sorsdöntő ütközete volt. A szerbek jelentős vereséget szenvedtek, országuk elveszítette függetlenségét, ami az Oszmán Birodalom térnyeréséhez vezetett. Rigómezőn az 1953-ban felépített, 20 méter magas, toronyszerű emlékmű őrzi a csatában elesett keresztény hősök és Lázár szerb fejedelem emlékét. A Gazimestannak nevezett emlékhelyet a NÖRI csapata csak Bozsik Béla koszovói magyar nagykövet

Bács vára Szerbiában (Fotó: szerző)

közbenjárásának köszönhetően kereshette fel, ugyanis a helyszín politikai feszültségek miatt jelenleg nem látogatható. A csata 600. évfordulóján Slobodan Milošević, Szerbia elnöke ezen a helyen mondta el híres beszédét, amely hozzájárult a délszláv háború kirobbanásához. A rigómezei csatában elesett I. Murád szultán türbéje néhány kilométerre található az emlékhelytől. A helyszínt Muhamer Hasani, a türbe vezetője mutatta be a NÖRI delegációjának. A második rigómezei csata 1448-ban zajlott, keresztény oldalról Hunyadi János vezetésével. Erre az összecsapásra vagy a magyar áldozatok emlékére azonban nem található utalás az emlékhelyen.

Szerbiában a küldöttség Sztankovity Szőke Eleonóra vezetésével kereste fel Belgrád várát, ahol egy viszonylag szerény méretű magyar feliratot tartalmazó emlékkő emlékeztet az 1456-os nándorfehérvári diadalra. A közelben található Zimony 1896-ban épült millenniumi emlékműve ugyan áll még Hunyadi János halálának helyén, de

arról már hiányoznak a magyarságra utaló jelképek, feliratok. A hadvezér nevét csupán egy információs tábla említi hibás adatokkal. A belgrádi magyar nagykövet, Magyar József és a delegáció közötti megbeszélések azonban rendkívül biztatóak voltak az esetleges új magyar emlékjelek létesítésének lehetőségeit illetően. Nándorfehérvár 1521-es elvesztése, azaz oszmánok általi elfoglalása a mohácsi csata

egyik fontos előzménye volt. Akárcsak Pétervárad elfoglalása 1526-ban, amelyről a NÖRI csapata Boris Stojkovskival, az Újvidéki Egyetem tanárával a helyszínen konzultált, az ostromot ismertető péterváradi vár múzeumát pedig Olajos Anna főrestaurátor mutatta be. A delegáció felkereste Szávaszentdemetert

is, ahol a mohácsi csata előtt magyar katonák utoljára vívtak győztes csatát a törökök ellen. Emlékhelye azonban nincs az ütközetnek. Az utazás egyik állomása volt Bács település is, ahol a vár romjai előtt információs tábla tájékoztat az egykori magyar jelenlétről. Tomori Pál érsek, hadvezér innen indult a mohácsi csatába, de azt követően az oszmán haderő ostrommal foglalta el a várat. A NÖRI szakmai csoportja megtekintette a török elleni harcok további fontos erősségeit, Galambóc és Szendrő várát is, ahol a tájékozódás mellett koszorút helyezett el az egykor ott küzdő magyar vitézek, illetve a keresztény katonák emlékére. Mindemelllett a delegáció Nisben felkereste a török elleni szerb felkelés különleges emlékt, a Čele-kulát, azaz a Koponyatornyot is. Itt a török nagyvezír, Hurşid pasa – aki 1809-ben vérbe fojtotta a szerbek függetlenedési célú lázadását – a felkelők koponyáiból építtetett tornyot az elrettentés szándékával.

A NÖRI harmadik, 2024. októberi, Bulgáriába vezető útján Dr. Négyesi

A NÖRI koszorúja a péterváradi vár falán (Fotó: Tábori Kálmán)

A galambóci vár (Fotó: Tábori Kálmán)

Lajos ezredes, hadtörténész, a Nemzeti Közszerződési Egyetem tanára volt a NÖRI csoportjának szakértője. A kiküldetés egyetlen úti célja Várna városa volt, ahol a bolgárok kiemelt emlékhelyet hoztak létre az 1444-es csata helyszínén 1935-ben, és azt 1964-ben múzeummal bővítették ki, amelynek mai neve: Vladislav Varnenchik park-múzeum. A munkacsoportot az emlékhely vezetősége mellett Dr. Budai Tamás, a Bolgár Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa kísérte körbe a helyszínen. Itt található a csatában elesett I. Ulászló király jelképes sírja. Továbbá több koszorúzásra, megemlékezésre alkalmas helyet alakítottak ki a csatában részt vett többi nemzet számára is. A helyszín különösen érdekes a mohácsi csata emlékezete szempontjából, ugyanis a két csata párhuzamba állítható egymással. Mindkét esetben keresztény haderő ütközött meg az oszmán-török haderővel, mindkét esetben az előbbi vereségével ért véget a

harc, és mindkét esetben életét veszítette a magyar király a harcmezőn, ráadásul mindkét uralkodó a Jagellóházból származott. Bulgáriában megfigyelhető, hogy nagy tisztelet övezi Hunyadi Jánost. Róla nevezték el a város egyik legforgalmasabb útját, az emlékhelyen egész alakos szobor őrzi emlékét, a múzeumban pedig helyet kapott

több róla készült portré és a gyulafehérvári sírkövének hiteles másolata is. Mindemelllett a török elleni harcok további fontos bulgáriai helyszínein, mint az 1396-os nikápolyi csata helyén, vagy éppen Hunyadi János hosszú (téli) hadjáratán elért győzelmeinek közelében egyelőre nem található emlékjel.

A NÖRI szakmai csapata a kiküldetések során szerzett tapasztalatokat összegzi és hasznosítani fogja a mohácsi csata quingentenáriuma készülő. Az utazások ideje alatt az intézet munkatársai számos helyen fejezték ki tiszteletüket koszorúkkal az Európát védő keresztény hősök előtt, továbbá videós bejelentkezések és Facebook bejegyzések által adtak közre tudósításokat, amelyek további információkkal együtt megtalálhatóak a NÖRI internetes felületein. Az MTVA támogatásával pedig hamarosan bemutatásra kerül a Balkán-utakról készült útifilm is.

Dr. Tóth Zsolt

a Nemzeti Örökség Intézete társadalmi kapcsolatokért felelős igazgatója

A NÖRI delegációja koszorút helyez el Várnában I. Ulászló jelképes sírjánál (Fotó: Tábori Kálmán)

Sikeres régészeti kutatások Mohács vidékén

Az 1526. augusztus 29-én, Mohács közelében megvívott csatát mind a mai napig történelmünk egyik mérföldköveként tartjuk számon. A mohácsi csatavesztéssel új fejezet nyílt az oszmán hódítások történetében, amely évszázadokra hatással volt a térség kulturális és etnikai fejlődésére is. A vereség a történelemben és a térben egyaránt nyomokat hagyott, amelyek felkutatása korunk feladata.

Magnetométeres felmérés a mohácsi csatatéren (Kép forrása: Janus Pannonius Múzeum)

A pécsi Janus Pannonius Múzeum immár tizenötödik éve dolgozik a csata helyének és kiterjedésének meghatározásán és lefolyásának rekonstruálásán. A régészeti jelenségek feldolgozása és írott forrásokkal történő összevetése segíthet pontosabban megérteni a csatát és annak előzményeit. A kutatás 2009-ben indult, azóta különböző pályázati források és önkéntes munka révén folytatódott. Igazi előrelépés 2023-ban történt a magyar kormány jelentős anyagi támogatásának köszönhetően. Az addig igen kis költségvetésű, nagy mértékben önkéntes munkán alapuló kutatás új szintre emelkedhetett.

A projekt, amely a Mohács500 program keretében valósul meg, fontos lépéseket tett és tesz annak érdekében, hogy a csata körüli titkokat fokozatosan feltárjuk.

A csata helyszínének felderítése

2023 nyarától a Janus Pannonius Múzeum új technológiát alkalmazott a csatahelyszín pontosabb feltérképezésére. Az először kölcsönkapott, majd a kormánytámogatás segítségével 2024-ben megvásárolt, nagy teljesítményű magnetométerrel kezdtük el a mohácsi

térség felmérését. Az eszköz képes a földfelszín alatt, a talajszerkezetben előforduló eltéréseket észlelni, mint például egy betemetett árok vagy gödör, épületalapok, falszakaszok, hosszabb tűzrakás nyoma, de mágneses tulajdonságokkal rendelkező fém tárgyakat is felismer. Kutatócsoportunk a Mohács, Nagynyárád, Majs és Udvar közötti területet vizsgálja, figyelembe véve a mezőgazdasági munkákat és a talajviszonyokat. Az összeccsapás és újabb lehetséges tömegsírok helyszíneinek felderítése mellett a csatát megelőző katonai táborok maradványainak felkutatása is fontos cél.

Az első mérések alkalmával sikerült régészeti korú árokrendszereket kijelesni, ahol későbbi tervásatásainkat is végezhetjük. A Majstól keletre található falu, illetve a körülötte lévő terület régészeti jelenségeit is sokkal pontosabban lehetett így lehatárolni. A csata környékén eddig mintegy 3,8 négyzetkilométert mértünk fel, és a kutatás további területeken is folytatódik.

Tömegsírok

A sátorhelyi emlékhelyen a jelenlegi ismeretek szerint öt tömegsír található, amelyek közül a kormányzat támogatásával kettő (III., IV.) feltárását végeztük el a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékével együttműködésben 2020–2024 között. A kutatás

eldöntötte azt a kérdést, hogy a sírok a csata, illetve az azt követő néhány nap mely eseményének következményei. Az elhunytakon tapasztalható sérülé nyomok, az írott források vizsgálata, a sírok tágabb, több négyzetkilométeres környezetét érintő fémkeresős leletgyűjtés és a mágneses mérések eredményei alapján világossá vált, hogy a sírok nem a csatamezőn helyezkednek el. A bennük fekvők kivégzés áldozatai lettek, s az ismert öt sírban eltemetettek száma elérheti a kétezret. A csata utáni, a foglyok jó részét érintő kivégzésről az egykorú oszmán, valamint a magyar források is számot adtak. A fenti eredmények ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy az ütközet halottait rejtő sírok megtalálása még hátravan. Kiemelten fontos feladat tehát számunkra, hogy a műszeres és

egyéb vizsgálatokkal a csatában elesettek sírjainak legalább egy részét felderítsük.

A táj és a környezet rekonstrukciója

A kutatás másik fontos eleme a mohácsi térség egykori környezetének rekonstruálása, amelyet a Janus Pannonius Múzeum a HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézettel együttműködésben végez. A tájrekonstrukció azt segít felmérni, hogyan befolyásolták a táj adottságai a katonai döntéseket a csatát megelőzően és a csata közben, valamint hogy milyen hatással voltak a táborok elhelyezésére, a hadrendek felállítására, s magára a csata kimenetelére. A kutatásban részt vesz az ELTE Geofizikai és Űrtudományi Tanszéke is.

A mohácsi IV. számú tömegsír feltárása (Kép forrása: Janus Pannonius Múzeum)

16. századi kopjahegy a magyar táborok feltételezett helyszínéről
(Kép forrása: Janus Pannonius Múzeum)

Régészeti ásatások

A geofizikai mérések mellett régészeti ásatásokat is végeztünk, többek között a magnetométeres mérések kontrollja gyanánt. 2024-ben több helyszínen végeztünk tervásatást Sátorhely és környékén, amelyek alapján a magnetométeres mérések során észlelt árokrendszerek többségét a kutatott korszaknál korábbra keltezhetjük. Az ásatásokat a közeljövőben tovább folytatjuk, különös figyelmet szentelve a Majs melletti falunyomok területének.

Tárgyak és leletek

A Mohács környéki területen 2016 óta

több mint 11 000 tárgyat gyűjtöttünk össze a fémkeresős kutatások során. Az egyik legfontosabb leletcsoportot a csatához kapcsolódó fegyverek, lövedékek és egyéb katonai eszközök adják. Az eddig talált leletek közül mintegy 2500 tárgyat válogattak ki állagmegóvásra, míg a többi tárgy közül sok modern eredetű vagy nem meghatározható. A fennmaradó tárgyak között találhatóak ágyugolyók, puskagolyók és egyéb katonai felszerelések, amelyek konzerválása és restaurálása folyamatosan zajlik.

A kutatás most új eszközökkel is segíti a leletek megóvását, mint például vákuumtartályok és ultrahangos mosók, amelyek elősegítik a tárgyak tisztítását és hosszú távú megőrzését.

Tűzfegyverek vizsgálata

A csata során fontos szerepe volt a korszak tűzfegyvereinek. A nagy számban előkerült ólomlövedék miatt a kutatás egyik kiemelt célja a korabeli fegyverek és harci eszközök elemzése. Ennek érdekében korábbi vizsgálatok alapján elkezdődött e fegyverek rekonstruálása is, amelyekkel ballisztikai kísérleteket is tervezünk végezni. A kutatás során figyelembe vesszük a fegyverek, a lőpor és a lövedékek jellemzőit.

Kiállítások, konferenciák, kötetek – az eredmények tervezett és folyamatban lévő bemutatása

A Janus Pannonius Múzeum kutatásainak célja, hogy a mohácsi csata régészeti nyomait fokozatosan feltárja és a közönség számára elérhetővé tegye. Az ásatások, a geofizikai mérések és a fémkeresős kutatások révén egyre közelebb kerülünk a csata pontos helyszíneihez, valamint azokhoz a nyomokhoz, amelyek segíthetnek jobban megérteni a történelmi eseményeket.

A kutatás során feltárt leletek és eredmények nemcsak a csata helyszínének meghatározását segítik elő, hanem a korszak harci technikáiról, katonai stratégiáiról és a csata történelméről is új megvilágításba helyezhetik a tudományos diskurzust. Ennek fényében minden évben több konferencián és tanulmánykötetben mutatjuk be kutatási eredményeinket. A decemberben megjelenő *Temetetlen Mohács* c. kötetben három tanulmány hivatott bemutatni a csatatéri hadi leletek egyes tárgycsoportjait: a tűzfegyvereket, lövedékeiket, valamint a szűrő-vágó fegyvereket. Mindhárom esetben labortechnikai vizsgálatokkal

kiegészítve teszünk következtetéseket a tárgytípusok technológiájára, harcászati alkalmazásukra és kapcsolatukra az 1526. évi eseményekkel.

A régészeti kutatások talán leglátványosabb idei bemutatása a Janus Pannonius Múzeum november 15-én nyíló *Genius Loci – A Hely Szelleme* című állandó kiállításában jelenik meg. Itt egy egész Mohács-terem foglalkozik a csata történeti és régészeti aspektusainak széleskörű ismertetésével.

Fontos, hogy magát a korszakot, s annak civil és katonai tárgyi örökségét közelebb hozzuk a szakma mellett a szélesebb közönséghez is.

A Janus Pannonius Múzeum hagyományörzők és múzeumi kollégák bevonásával idén augusztusban szervezett rendezvényt *Kereszt és félhold* címmel, ahol – ebben a formában – idén első ízben találkozhatott a közönség történelmi hagyományörzőkkel, kiemelve a szakszerűséget, a történelmi hűséget, valamint a legfrissebb tudományos eredményeket, kutatásokat is folyamatosan beépítve.

A legújabb régészeti leleteket is figyelembe vevő viselet- és eszközrekonstrukciókat is kézbe vehette a közönség, emellett voltak a korszak lovas és gyalogos harcászataát átél-

hetővé tevő fegyveres bemutatók, és tudományos igénnyel bíró történelmi felvonulás, szakmai előadások és kerekasztal-beszélgetés is.

Az esemény pozitív visszajelzései, sikere jó alap a folytatáshoz, a mohácsi csata 500. évfordulójához közeledve pedig nagyobb szabásúvá fejlesztenénk, hogy idővel Pécs nyár végi eseménynaptárának szerves része legyen.

Dr. Bertók Gábor

igazgató

Janus Pannonius Múzeum

Fém-detektoros kutatás a mohácsi csatatér környékén (Kép forrása: Janus Pannonius Múzeum)

Mohács város részvétele a Mohács500 projektben

2026-ban lesz az 1526. évi mohácsi csata 500. évfordulója. Az emlékév lehetőséget teremt a méltó visszatekintésre, fejlesztésekre és kulturális programok megvalósítására. Fontosnak tartjuk átformálni a csatáról kialakult képet. Nem egy ország széthullása, hanem a közép-európai összefogás, hőseink bátorsága és a keresztény Európa fennmaradása a nemzeti örökségünk és büszkeségünk.

Mohács város látképe (Kép forrása: Mohács város Önkormányzata)

A Mohács500 program kulturális, történelmi, nemzeti és külpolitikai szempontok és célok mentén szervezett, kiemelt jelentőséggel bíró projekt. A mohácsiaknak az emlékév az országos jelentőségen túl lehetőséget teremt a város fejlesztésére, és egyúttal kitörési pontot is ad az idegenforgalmi attrakciók bővítéséhez. A nemzeti emlékhely megújulása, a városban tervezett beruházások, az emlékévhöz kapcsolódó események Mohácsot végre elhelyezhetik a régió, sőt, hazánk idegenforgalmi térképén.

A projekt keretében zajló sokrétű fejlesztések a helyi gazdaság felpozícióját szolgálják, gazdaságélénkítő és munkahelyteremtő hatásuk jelentős. A térségi szintű fejlesztések már folyamatban vannak: az M6–M60-as autópálya megépítése, a mohácsi Duna-híd meg-

valósítása és egy új, országos közforgalmú kikötő megépítése. Magyarországon az elmúlt évtizedben végbement, európai uniós összehasonlításban is jelentős gazdasági fejlődés egyik alappillére éppen az volt, hogy hazánk jól gazdálkodott földrajzi adottsá-

gaival. Ebben a tekintetben Mohács és térsége sok gazdasági, külgazdasági és turisztikai fejlesztési lehetőséget rejt magában. Mohács város ösztönözni kívánja a Mohács500 programhoz kapcsolható, már létező, hagyományokkal rendelkező kulturális rendezvények, fesztiválok fejlesztését csakúgy, mint a projekttel összefüggésbe hozható új,

értékteremtő események, eseménysorozatok létrejöttét. A jövőben megvalósuló, a programhoz kapcsolódó közlekedési infrastrukturális beruházások a balkáni országok relációjában megfogalmazott külgazdasági célrendszert támogatják. A mohácsi csata közelgő 500. évfordulója egyszerre lehet a kegyelet, a nemzeti hősiesség és a közép-európai összefogás emlékéve.

Turisztikai és kulturális beruházások és fejlesztések Mohácson

A Széchenyi tér Mohács szimbolikus főtere, amelyet a Városháza, a templom és a Széchenyi Ifjúsági Centrum épülete keretez. A város impozáns épületekkel határolt főtere napjainkban elsősorban parkolóként szolgál. Elsődleges cél egy

A mohácsi Széchenyi tér látványterve (Kép forrása: Mohács város Önkormányzata)

olyan városközpont kialakítása, ami funkcionális, de szellemi és kulturális értelemben is valódi centrumként tud működni. Fontos pillér a közösségi és zöld területek növelése, a gyalogos és kerékpáros közlekedés előnyben részesítése, illetve a közterület általános műszaki és esztétikai színvonalának javítása.

A mohácsi új parkolóház látványterve (Kép forrása: Mohács város Önkormányzata)

Parkolóház, Széchenyi tér parkolásának kiváltása

Mohácson jelenleg a legnagyobb parkolókapacitást a város szívében található Széchenyi tér biztosítja. A terület átépítésével jelentősen csökkenni fog a rendelkezésre álló parkolóhelyek száma, amelyek kiváltására egy háromszintes parkolóház készül. A főtérhez közeli épületben 91 db ingyenesen igénybe vehető parkoló, 8 db elektromos autótöltő, valamint akadálymentesített nyilvános mosdó kerül kialakításra.

A mohácsi Szent János Hotel bővítésének látványterve (Kép forrása: Mohács város Önkormányzata)

Szent János Hotel bővítése

Időszertűvé vált a Duna-parti Szent János Hotel korszerűsítése, valamint a város központjához kapcsolódó dunai partszakasz rendezése. A Mohács500 projekt keretein belül zajló fejlesztések és programok, valamint a Selyemgyár Kulturális Negyed nagy létszámú rendezvényei is vonzó célponttá teszik Mohácsot. A hotel a szobaszám növelése és a kiegészítő funkciók bővítése után képes lesz kiszolgálni a városba üzleti útra (konferenciára)

A II. Lajos Emlékhely látogatóközpontjának látványterve (Kép forrása: Mohács város Önkormányzata)

érkező és pihenni vágyó turisták igényeit, és kapcsolódási lehetőséget biztosít a város lakói számára is.

II. Lajos Emlékhely fejlesztése, látogatóközpont kialakítása, tematikus sétány létrehozása

A mohácsi Csele-patak torkolata és környezete hosszú idő óta jelentős szerepet tölt be a város életében. Az egyik legfontosabb üdülőtérrel közvetlen szomszédságában, a Duna folyam öblében jó hangulatú, természetes környezetben elhelyezkedő strandterület bújik meg, amelyet számos

városlakó és turista látogat meg minden évben. A Mohács500 projekt keretein belül egy tájba illeszkedő, a kirándulókat, iskolai csoportokat és családokat vonzó látogatóközpont létrehozása a cél. A tervek között szerepel a látogatóközpont mellett egy parkoló létesítése, valamint a meglévő emlékmű és környezetének rendezése.

Csatatéri emlékkápolna

A Csatatéri emlékkápolna a város jelentős barokk műemlék épülete, amelyet 1816-ban a mohácsi csatában elesettek emlékére építettek. Helyreállítási, állagmegóvási munkákat utoljára 1998-ban végeztek rajta. A kápolnában található többek között Dorfmeister István festőművész két hatalmas méretű festménye, amelyekből az egyik a mohácsi csatából menekülő II. Lajos tragédiáját, a másik az 1687-ben, szintén a város közelében lezajlott nagyharsányi csatát ábrázolja. A Mohács500 projekt keretein belül az emlékkápolna, a kálváriaegyüttes és környezete, valamint a műalkotások felújítására és restaurálására kerül sor.

Pávkovics Gábor

Mohács város polgármestere

A mohácsi csatatéri emlékkápolna és környezete felújításának látványterve (Kép forrása: Mohács város Önkormányzata)

Kik is harcoltak Mohácsnál a keresztény seregben?

A történelemtankönyvekben az 1526. évi mohácsi csatát a magyarok és törökök harcaként említik, így nem véletlen, hogy jobbára így rögzült a nemzeti emlékezetben, ám a modern nemzeteszme felől valójában nem érthetjük meg az ütközet valódi jellegét és közép-európai dimenzióját. Az ugyanis biztosan kijelenthető, hogy a II. Lajos király zászlaja alatt összeállt seregben számos más náció tagja is fegyvert ragadott, miként az oszmán hadseregben is jelen volt szinte minden balkáni népcsoport, az anatóliai törzsekről nem is beszélve.

E rövid kis írásban csak a keresztény haderő etnikai összetételéről lesz szó, annál is inkább, mivel a Nemzeti Örökség Intézete azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a 2026-ban esedékes 500. évfordulóra való felkészülés jegyében munkatársai feltárják mind a csata nemzetközi összefüggésrendszerét, mind pedig a törökellenes harcok emlékeztetésének európai színtereit. Az ismert levéltári források és történetírói művek alapján teljesen világos, hogy az 1526. évi hadjárat jelentősége jóval túlmutat a mai magyar nemzetállami kereteken, és valódi súlyának megértéséhez a korabeli viszonyok alaposabb megismerése szükséges.

A keresztény sereg összetételének feltérképezéséhez elsőként azt érdemes leszögezni, hogy Jagelló (II.) Lajos (1516–1526) a magyarok mellett a csehek és a horvátok koronás uralkodója is volt, és hívására a mintegy 450.000 négyzetkilométer nagyságú birodalom szinte minden szegletéből érkeztek a zászlója alá. Ezen belül természetesen a Kárpát-medencét kitöltő Magyar Királyság területéről gyülekeztek a legtöbben. Bár még keveset tudunk a hazai mozgósításról, Zágrábtól

II. Lajos magyar király (Kép forrása: <https://cultura.hu>)

Nagybányáig ismerünk olyan településeket, ahonnan katonák masíroztak a keresztény táborba. A latin nyelven készült forrásokból sok esetben nem derül ki, hogy pontosan milyen nemzetiségű az említett személy, de az bizonyos, hogy a korabeli társadalom minden rétege képviseltette magát, a nemtelen városi ifjaktól a főrangúakig. Ezért módszertanilag az a leghelyesebb, ha a korabeli Magyar Királyság területén élő összes etnikumot számításba vesszük. Ez alapján horvátok, szlavónok, szerbek, szászok, románok, ruszinok és tótok egyaránt jelen lehettek, azaz a 2026. évi ünnepi megemlékezésekre joggal kapnak majd meghívót a velünk szomszédos országok képviselői.

Mielőtt elmélyednénk a témában, néhány szót érdemes szólni a forrásokról. A legismertebb történetírói művek szerencsére ma már viszonylag könnyedén elérhetők, legutóbb Örök Mohács címmel jelent meg Farkas Gábor Farkas és B. Szabó János szerkesztésében egy eminens forráskötet, amelyből tájékozódni lehet nem csupán a közismert szövegekben, mint Brodarics István *Verissima historia...* című leírása, hanem például Václav Hájek z Libočan Cseh

krónikájában is. Utóbbi az eltérő szemléletből fakadó sajátos történetmesélés iskolapéldája. Ugyanis egyrészt ő is arról beszél, hogy „a török császár és a magyar király” csatázott Mohácsnál, másrészt Lajos seregében „magyarok, csehek és morvák” küzdöttek derekasan, amíg a hatalmas túlerő le nem gyűrte őket. Ugyanitt érdemes megemlítenünk a csata után keletkezett különböző veszteséglistákat, amelyekben általában a legelőkelőbbeket jegyezték fel, és – bár néhány esetben tévedtek egyesek sorsával kapcsolatban – alapvetően megbízhatónak számítanak.

Szintén fontos adatokat rejtenek a mozgósítás iratai, a királyi parancsok, a táborból keltezett levelek és a különböző beszámolók. Azt azonban figyelembe kell venni, hogy sok esetben nem tudjuk, hogy a parancsot kapó személy valóban odaért-e a táborba. Közismert történet, hogy Frangepán Kristóf a száz fős horvát lovasságával Zágrábig jutott, míg sok cseh katonai alakulat még csak Győr és Székesfehérvár környékén járt a csata idején. Jan z Lomnice morva nemes mintegy fél-száz vitéze élén pedig Mosonnál állt augusztus végén. Őket tehát nem szá-

Stefan Schlick cseh üzletember (Kép forrása: Wikipédia)

Ezüst pénzérme 1525-ből (Kép forrása: Wikipédia)

Korabeli viselet (Kép forrása: www.icostrov.cz)

míthatjuk a csata résztvevői közé, ám ettől függetlenül szinte bizonyos, hogy a magyarok mellett a mai Csehország területéről érkeztek a legtöbben, sőt, megkockáztathatjuk – mivel az oszmán veszteségeket nem ismerjük –, hogy a magyarok után ők szenvedték el a legnagyobb veszteséget is.

A korabeli iratokban leggyakrabban a cseheket, morvákat, sziléziaiakat és lengyeleket említették, ám az ő szétszálazásuk sok esetben szinte lehetetlen vállalkozásnak tűnik. Az bizonyos, hogy Burgio pápai nuncius megbízásából három zsoldoskapitány négyezer gyalogost fogadott fel Lengyelországban és Morvaországban a pápától kapott segélypénz terhére, akik aztán meg is érkeztek a királyi táborba. Bár több parancsnok közülük bizonyosan lengyel volt, az 1525-ben megkötött lengyel-oszmán béke következtében nagyobb volumenű mozgósításra bizonyosan nem került sor Jagelló (I.) Zsigmond országában, így e katonák zöme morva területéről verbuválódott. Ők azonban július 20-án még nem értek Budára, így a II. Lajos király kíséretében említett hatszáz cseh, morva és sziléziai lovast ezen felül kell számításba vennünk.

16. századi korsó
(Kép forrása: www.icostrov.cz)

Václav Hájek z Libocán Cseh krónikája (Kép forrása: www.arthousehejmanek.cz)

Nem csupán a királyi udvar rendelkeztet remek cseh és lengyel kapcsolatokkal, hanem a Szapolyaiak is. Szapolyai János és György egyik családi birtokközpontja a lengyel határhoz közeli Szepesvár, a másik a Morvaországhoz közeli Trencsén volt, és bár nem annyira köztudott, de édesanyjuk, Hedvig tescheni hercegnő révén folyékonyan beszélték a régióban használatos szláv nyelvet. János mint erdélyi birtokain mozgósított nagy erővel. Sőt, már a hadjárat kezdetén számos tisztet fogadott fel Morvaországból, és a korabeli hírek szerint onnan négyezer gyalogost is toborzott, miközben saját – többségében szláv – jobbágyságot is fegyverbe hívta.

Több cseh előkelőt ismerünk, akik uruk hívására szálltak hadba. Így tett a királyság egyik legbefolyásosabb családjának három tagja, Stefan, Albrecht és Albin Schlick is. Az ezüsbányászatból meggazdagodó Stefan a királlyal együtt érkezhetett a mohácsi táborba, míg Albert és Albin csak a csata napján futottak be fegyvereik és páncéljuk nélkül, amelyek a lom-

hán mozgó társzsekereken maradtak. Ennek ellenére rögtön az első sorba küldték őket a többi cseh közé, és csak a rokoni nagylelkűségnek köszönhetően kaptak fegyvert és lovat. Miként egy beszámoló megjegyezte, „a mindenható Isten könyörületessége és szerencsájük mutatkozott meg abban, hogy nem volt rajtuk páncél, és nem voltak nehéz harci ménjeik sem, különben nem tudtak volna elmenekülni, s nem tudtak volna átkelni a vízen fegyverrel és nehéz vértetben”. A huszonéves, magas Albin tetőtől-talpig véresen jutott ki a mészárlásból, és egy sorstársával együtt a Csele patak mentén nyugati irányba lovagolva élte túl az ütközetet, hogy aztán Pozsonyban várják be a többieket. Az alacsony termetű Albert csak majd két héttel később került elő. Őt a csata utolsó fázisában négy török üldözte, akik közül társával együtt kettőt megölt, majd menekülés során kimúlt a lova, így félig-meddig gyalogszerrel vergődött el Budára, majd onnan Pozsonyba. A kitűnő fegyverzett és csataménél bíró Stefan azonban már nem volt ilyen szerencsés, ő ugyanis a csatatéren életét vesztette, sok honfitársához hasonlóan.

A csehek után emlékezzünk meg a többi nációról is. Bár tömeges osztrák jelenlétről nincs tudomásunk, Habsburg Mária királynéval sok nemes érkezett az udvarba, akik közül Hans von Hardegg gróf részt vett az ütkö-

Václav Hájek z Libocán cseh krónikáiról
(Kép forrása: Wikipédia)

zetben. Hasonlóan a Szerbiából 1525-ben elmenekülő Bakics Pál és Manoló, akik a naszádos parancsnokként nagy hírnévre szert tettek Radics Bosiccsal együtt részt vettek a haditanács ülésein is. Közülük Manolóról tudjuk, hogy az életét áldozta a csatatéren. A lengyelekről már volt szó, közülük a pápai segélyhadak egyik kapitánya a táborverésben komoly tapasztalattal bíró Leonhard Gnoiński volt, aki mellett érvelt a tanácskozásokon, hogy szekervárba zárkózva próbálják meg kicsikarni a győzelmet. Az ötlet végül nem valósult meg, így nem tudjuk, hogy sikerrel járt volna-e, ám ő nagy nehezen, mégis élve jutott ki a csatából – a gyalogosok zömével ellentétben. Ugyanígy túlélte az ütközetet a másik gyalogos kapitány, Ciprusi Hannibál, vagyis Annibale Cartagine da Este di Padovano is, akiben a kevés itáliai nemes egyikét tisztelhetjük. A horvátok közül bizonyosan itt vesztette életét Orlovcsics Gergely

zenggi kapitány, a Batthyány Ferenc horvát-szlávon bán által vezetett jobbszárnyon vitézkedő Giacomo Zaratino ellenben kijutott a katlanból – beszámolója a csatáról szóló értékes források közé tartozik.

Összességében elmondható, hogy Közép-Európa népei ott voltak II. Lajos király seregében. A magyarok mellett csehek, morvák, sziléziaiak, lengyelek, szerbek, horvátok, németek, itáliaiak, szlovákok, illetve jó eséllyel ruszinok és románok is vettek részt a csatában, és áldozatuk megérdemli, hogy 2026. augusztus 29-én értük is szóljon a harang a Mohácsi Nemzeti Emlékhelyen.

Dr. Varga Szabolcs
tudományos főmunkatárs
HUN-REN Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Történettudományi Intézet

Metszet a mohácsi csatáról (Kép forrása: www.dka.oszk.hu)

Három az egyben: jöjj el, lásd meg, éld át!

Csaknem két évnyi alapos előkészítés, szakmódszertani gondolkodás, fejlesztés és öt emlékhelyen – többek között a mohácsi nemzeti emlékhelyen és a gödöllői történelmi emlékhelyen – való tesztelés után a 2024-25-ös tanév folyamán a köznevelési intézményekben tanuló mintegy nyolcvanezer diák vehet részt a Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programban (NEP). A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) és a Klebelsberg Központ (KK) új projektjét sajtótájékoztató keretében mutatták be.

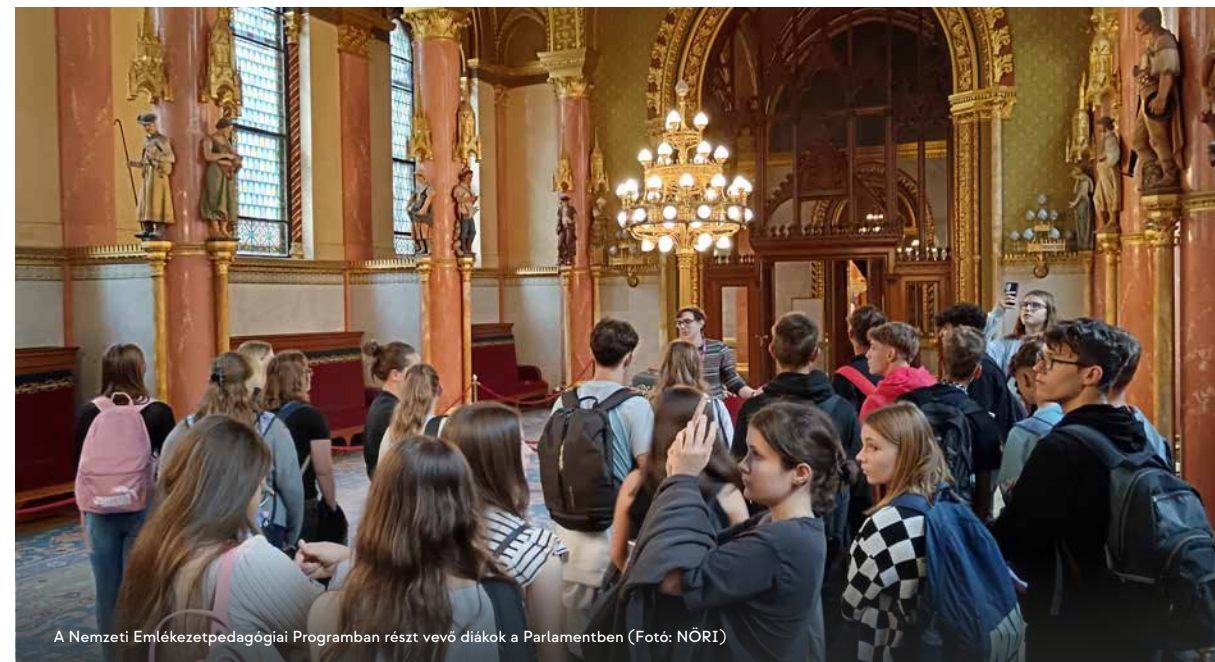

Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes a Nemzeti Emlékezetpedagógiai Program országos kiterjesztésének sajtótájékoztatóján a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi-termében (Fotó: Tábori Kálmán)

Mészáros Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója a Nemzeti Emlékezetpedagógiai Program országos kiterjesztésének sajtótájékoztatóján a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi-termében (Fotó: Tábori Kálmán)

„Az emlékezetpedagógia: három az egyben!” – ezzel a találó, frappáns felütéssel kezdte gondolatait Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes 2024. szeptember 4-én a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi-termében azon a sajtóeseményen, amelyen meghirdették a program országos kiterjesztését. A három alkotóelem, amely egységet alkot benne: a tudás, az élményszerűség és a közösségi tapasztalat, amelyek egyesítik az oktatási tananyag, az emlékhelyi múzeumpedagógia és az iskolai közösségteremtés jó gyakorlatait. Olvasóink már az Emlék-Őr előző számaiban is folyamatosan nyomon követhették a program előkészítő lépéseit a megvalósulásig, és mire ez a cikk megjelenik, már több ezer diák bizonyosan el is jutott a 47 emlékhely valamelyikére. Első körben ezek a helyszínek bizonyultak alkalmasnak – részint a jó látogatófogadási infrastruktúrájuknak köszönhetően – és készségesnek arra, hogy nagy létszámban fogadják a diákcsoportokat, vállalva a pedagógiai-módszertani kihívást is. A tervek szerint az idei tanévben 80.000 tanuló részvételét szervezzük meg a programban. Szeptember hónapban ebből

A Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programban részt vevő diákok a Parlamentben (Fotó: NÖRI)

már több mint 15.500 diák látogatását koordináltuk.

Egy ilyen volumenű program működtetéséhez három további dolog is szükséges: felkészült munkatársak, pedagógiai szakértelem és gondos, precíz ügyintézés. A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) emlékezetpedagógiai munkacsoportját három főre bővítettük – külön figyelve a szakmai és a szervezési területre –, a Klebelsberg Központtal való szoros, napi együttműködés pedig hálózatban, az ország 60 tankerületében dolgozó koordinátorokon keresztül valósul meg, akik területi hely- és intézményismeretük birtokában végzik az iskolák operatív időpont- és utazási egyeztetéseit, a program összehangolásának minden teendőjét. A közismert KRÉTA-rendszer külön modulval segíti a jelentkezést és a szervezést. Sok tárgyalásra, online konferenciára és közös gondolkodásra volt szükség a nyár folyamán ahhoz, hogy

mára elmondhassuk: a Nemzeti Örökség Intézete, a Klebelsberg Központ, a 47 helyszín és a 60 tankerület a szeptemberi tanévkezdésre igazán jól struktúrált, koordinált munkacsoporttá vált. Egyfajta „karmesteri” szerep a miénk: a NÖRI Fiumei úti irodájában dolgozva gondoskodunk arról, hogy a jó szülőhangszeresek egységesen hangzó, szép művet hozzanak létre.

Mivel nem előzmények nélkül indultunk, a korábbi tesztprogramok nyomán – a Történelemoktatók Szakmai Egyesülete fejlesztésében – számos emlékhelyre készen volt a három fázisú, pedagógiai-szakmódszertani segédanyagunk. A kidolgozásnál azt tartottuk szem előtt, hogy a diákok a látogatás előtt az emlékhelyről egy tanórán jól használható, tömör, képes-szöveges összefoglalót kapjanak, legyenek benne helyszíni, kreatív feladatok (nyomkeresés, tudáspróba, drámajáték, videó-készítés), és tanórai utófeldolgozáshoz

is rendelkezésre álljon egy segédanyag. A programban részt vevő diákcsoportok kísérő pedagógusai ezeket már az utazás előtt letölthetik a NÖRI honlapjáról. A meglévő, kész anyagokhoz továbbiakat is készítettünk, és szakmai lektorálásukra, valamint a teljes program minőségbiztosítására létrehoztunk egy neves szakemberekből álló Szakmai Tanácsadó Testületet. A program egy lényeges újdonsága tehát az is, hogy – mivel az egyes emlékhelyeknek a saját múzeumpedagógiai praxisukon kívül eddig nem volt iskolai tanórákon is alkalmazható, kompakt ismeretanyaguk – a Nemzeti Örökség Intézete most egy ilyen pedagógiai-csomaggal is gazdagíthatta a módszertani repertoárt, amelyet az emlékhelyek is pozitívan fogadtak, és személyes, módszertani látogatásaink is visszaigazolják ennek hasznosságát.

Amint gyakran mondják az emberi testre és a ruházatra, hogy az a belső világunk „üzenőfala”, a Nemzeti

Emlékezetpedagógiai Program számára is meg kellett teremtenünk azt az arculatot, a médiafelületeken megjelenő üzeneteink vizuális és tartalmi karakterét, amely egyszerre fejezi ki az örökség- és értékörzés gondolatát, de benne van a jövőbe tekintés, a mai korhoz, de legfőképpen egymáshoz, a nemzethez való kapcsolódás, a hazaszeretet érzése is. Honlapunkon, a közösségi média felületein, kiadványainkon és a most készülő kétperces kisfilmünkben új elemekkel igyekszünk bemutatni, hogy a „Jöjj el, lásd meg, éld át!” mottó egy élménygazdag, színes és tartalmas programot jelent – kitágítva egyúttal az iskola által nyújtott kereteket. Bár a közmondás szerint a jó bornak nem kell cégér, igyekszünk az eddigi, és immáron folyamatosan gyarapodó tapasztalatainkat megosztani minden szakmai fórumon, ahol csak lehet. Megkezdjük a tanártovábbképzésbe való bekapcsolódáshoz szükséges együttműködések kialakítását, a pedagógus szakmai fórumokon való részvételt. Az egri XXVI. Országos

Emlékezetpedagógiai programon részt vevő diákok (Fotó: NÖRI)

Közoktatási és Szakképzési Szakértői Konferencián november 5–7. között saját közönségkapcsolati standdal voltunk jelen, a program egyik délutánján pedig kihelyezett formában interaktív emlékezetpedagógiai workshopot is rendeztünk az Egri vár történelmi falai között.

Arra készülünk, hogy a Nemzeti Emlékezetpedagógiai Program a jelen tanév végéig folytatódik, majd a tanulások összesítése és kiértékelése után

szervezési és szakmódszertani szempontból is továbbfejlesztésre kerül.

Az emberi élet alapkérdéseit olykor bölcsességekkel, leggyakrabban azonban hétköznapi élményeken keresztül válaszoljuk meg. A pedagógia, ezen belül is az emlékezetpedagógia a „Kihez tartozol?”, „Mi az örökséged?” kérdésekre keresi a pozitív válaszokat a maga eszközeivel – intézetünk küldetésnyilatkozatának szellemében. De bármilyen jó is a koncepció, az intézményi háttér, a menedzsment, mindig van „önrész”, amit a résztvevő diák és pedagógus adhat csak hozzá. Befejezésékként hadd illusztráljuk ezt az egyik látogatócsoportban elhangzott frappáns, rövid dialógussal. Az esztergomi vár felé bandukolva egy fiú azt kérdezte a kísérő tanártól: „De egyáltalán mit fognak ott bent velünk kezdeni?” – mármint a múzeumpedagógusok. A tanár válasza igen találó volt: „Nem az a legfontosabb, hogy ők mit kezdenek bent veletek, hanem hogy te mit kezdesz majd azzal, amit ott bent láttál!”

Késmárki Zsolt
emlékezetpedagógiai szaktanácsadó
Nemzeti Örökség Intézete

Emlékezetpedagógiai feladatot megoldó diákok (Fotó: NÖRI)

**MOHÁCS
500**

A Nemzeti Örökség Intézete, a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság, a HUN-REN BTK Történelmi Intézete, a HUN-REN PPKE-PTE Fraknói Vilmos Római Történelmi Kutatócsoport, a Janus Pannonius Múzeum, a Magyar Nemzeti Levéltár, a Magyar Történelmi Társulat, Mohács Város Önkormányzata, a Pécsi Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem, valamint dr. Hargitai János miniszteri biztos közös szervezésében valósult meg:

az Antemurale Christianitatis – Közép-Európa és a Nyugat-Balkán, a Kereszténység Védőbástyái című konferencia.

A konferencia a Magyar Királyság történetéhez és az Oszmán Birodalom elleni harchoz szervesen kötődő országok – a Cseh és a Lengyel Királyság, a Német-római Birodalom, illetve a Bosznia és Hercegovina, Horvátország és Szerbia jelenlegi területén egykor fennálló államok – középkor végi helyzetét hivatott bemutatni. A szervezők célja továbbá, hogy fórumot teremtsenek az emlékeket előkészítő magyarországi kutatások legújabb eredményeinek bemutatására, a nemzetközi szakmai közösség részvételével.

Helyszín: Várkert Bazár, Rendezvényterem
(1013 Budapest, Ybl Miklós tér 2-6.)
Időpont: 2024. december 8-9.
(vasárnap–hétfő) 9:00–18:00

Nemzeti Örökség
Intézete

HUN-REN

BÖLCSEZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETJANUS
PANNONIUS
MÚZEUMPÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCSMagyar
Történelmi
Társulat

Nemzeti Örökség
Intézete

Nemzeti
Sírkert

Történelmi és Nemzeti
Emlékhelyek

Nemzeti
Gyázipark

Fiumei Úti
Sírkert

Salgótarjáni utcai
zsidó temető

Határon túli
magyar emlékhelyek

Nemzeti Emlékezetpedagógiai
Program

NEMZETI EMLÉKHELY
ÉS KEGYELETI BIZOTTSÁG

MOHÁCS
500